

Gebouwbeschrijving van de Hondecoeterstraat 4-8

Architect: J.M. van der Mey

Bouwjaar: 1920

Auteurs: Vincent van Rossem, Coert Krabbe

Stedenbouwkundige context

Het grote woningbouwproject van de bouwmaatschappij 'De Lairesse', waarvan Van der Mey mede eigenaar was, maakt deel uit van het bouwblok dat omsloten wordt door de Hondecoeterstraat, de Nicolaas Maesstraat, de Jacob Obrechstraat en de Lairessestraat. De bebouwing aan de Nicolaas Maesstraat, met een vrijstaand schoolgebouw op de hoek van de Hondecoeterstraat en de Nicolaas Maesstraat, dateert uit het begin van de twintigste eeuw. Het vrijwel vierkante bouwblok is zeer diep en bood de mogelijkheid voor bebouwing op het binnenterrein. Daar verrees een schoolgebouw en een hoogst opmerkelijk rijtje door Van der Mey ontworpen atelierwoningen. Er werden tevens tennisvelden aangelegd. Dit betekende dat het binnenterrein openbare ruimte zou worden, met als gevolg dat Van der Mey, anders dan gebruikelijk was, ook een zorgvuldig ontwerp voor de achtergevels heeft gemaakt.

Het bouwdeel Lairessestraat 3-13 is door Van der Mey zelf ontworpen. G.J. Rutgers nam het bouwdeel Lairessestraat 15-19 en Jacob Obrechtstraat 51-55 voor zijn rekening. De reeds genoemde atelierwoningen zijn genummerd Jacob Obrechtstraat 57-65. Jacob Obrechtstraat 67 was een ontwerp van F.A. Warners. Het hoekgebouw Hondecoeterstraat 2 en Hondecoeterstraat 4-8 zijn ontworpen van Van der Mey. Het enorme atelierraam van Hondecoeterstraat 2 aan de zijde van de Lairessestraat geeft nog altijd aan waar zijn bureau was gevestigd.

Het valt op dat Van der Mey aan de Hondecoeterstraat geen gesloten straatwand heeft gemaakt. Het perceel Hondecoeterstraat 10 was niet in erfpachtbezit van de bouwmaatschappij, maar er stond een éénlaagse bebouwing, naar verluid een feestzaal. Van der Mey heeft echter duidelijk en op kosten van de bouwmaatschappij tussen de nummers 2 en 4 een opening gemaakt in het bouwblok. Dit had als voordeel dat de onoplosbare problemen van plattegronden op een hoek voorkomen werden. Deze oplossing werd al in de negentiende eeuw toegepast bij stedelijke woningbouw, een klassiek voorbeeld is de hoek Westeinde – Weteringschans. Het bijkomende voordeel was dat Hondecoeterstraat 4-8 ontworpen kon worden als een markant vrijstaand gebouw. Zo was Van der Mey in de gelegenheid een evenwichtig symmetrisch ontwerp maken, precies in de as van de Wouwermanstraat.

De bijzondere stedenbouwkundige kwaliteiten van het bouwblok zijn in het recente verleden geweld aangedaan door de vervanging van het schoolgebouw. Het volume van de school is daarbij aanmerkelijk toegenomen, zodat het bouwwerk nu pal achter de achtergevel van Hondecoeterstraat 4-8 staat, waardoor ernstig afbreuk is gedaan aan de oorspronkelijke kwaliteit van de woningen.

Architectonische verschijningsvorm.

Voorgevel

Het bouwwerk telt boven de begane grond drie bouwlagen onder een plat dak. De compositie is opgebouwd rond een middenas. Op de begane grond wordt deze middenas geaccentueerd door een poort die toegang geeft tot het schoolgebouw. De twee toegangsdeuren tot de appartementen, vier links en vier rechts, zijn gesitueerd aan de achterzijde van het gebouw. De gevels zijn opgemetseld met een bruingrauwe baksteen in Vlaams verband. Het voegwerk ligt iets terug en is origineel. Het metselwerk is subtiel gedecoreerd. De gevel lijkt op het eerste gezicht en op zwart-wit foto's wat vlak, maar komt bij nadere beschouwing tot leven. Het middendeel van de straatgevel springt wat naar voren. Dit deel van de gevel wordt op de verdiepingen gekenmerkt door twee grote erkers, links en rechts van de poort, in de vorm van een halve octogoon. In enkele erkers is het verticale glasinlood behouden gebleven. Boven de poort zijn drie wat bredere vensteropeningen gemaakt, die geflankeerd worden door twee vrijwel vierkante vensteropeningen. Deze vierkante ramen gebruikt Van der Mey als standaard eenheid, die hij ook anderhalf keer zo groot maakt met een bovenlicht, voorzien van glasinlood. De brede ramen boven de poort zijn voorzien van twee extra glasstroken met ladderroeden. De vleugels ter weerszijden van het middendeel tellen elk vier vensterassen, twee aan twee gekoppeld. Deze vensterstroken krijgen een extra accent doordat de borstweringen meer platvol en wat grijzer gevoegd zijn. De gevel wordt recht beëindigd, het middendeel is hoger opgetrokken met een sobere decoratie van opengewerkte rechthoeken met hun diagonaal als verticale lijn. Het middendeel van de compositie geeft een krachtige beëindiging aan de Wouwermanstraat.

Zijgevels

De zijgevels zijn vrijwel geheel blind, maar het zorgvuldige metselwerk geeft duidelijk aan dat het de bedoeling was om deze gevels blijvend in het zicht te houden. Een bijzonder gegeven vormen de lucht en lichtkokers aan beide zijden die worden afgesloten door een scherm van opengewerkt metselwerk in de vorm van schuin geplaatste gestapelde vierkanten. Van der Mey heeft zo voor het weinig verheffende beeld van dit utilitaire gegeven een bijzonder geslaagde oplossing weten te vinden.

Achtergevel

De zijvleugels van het blok zijn aan de achterzijde uitgebouwd, zodat een min of meer u-vormige plattegrond ontstaat. De entrees tot de appartementen en de twee trappenhuisen zijn gesitueerd in de afgeschuinde hoeken van de u. Het middendeel van de compositie is ook aan de achterzijde voorzien van twee opmerkelijke erkers. Deze zijn opgebouwd uit drie driehoekige elementen met bovenlichten waarin glasinlood is geplaatst. Op de middenas boven de poort heeft Van der Mey dezelfde ramen gebruikt als aan de voorzijde. Het gevelvlak van het middendeel wordt beëindigd door een balustrade van latten die in een lichte kleur zijn geschilderd. Dit onderdeel van de gevel is verdwenen.

Om te voorkomen dat de zijvleugels er massief zouden worden, heeft Van der Mey deze opgedeeld in twee volumes die ten opzichte van elkaar verschoven zijn. In de open hoek die zo is ontstaan heeft hij een houtconstructie geplaatst met drie balkons bij de keukens. Deze balkons zijn na de bouwtijd overal dichtgezet. De twee buitenste gevelvlakken van het geheel zijn op de tweede en de derde verdieping voorzien van twee driehoekige balkonnetjes. Dit zijn in feite Franse balkons. Deze balkons zijn bij de zuidelijke zijvleugel verdwenen.

Interieur

Naar men zegt zijn in vele appartementen nog onderdelen van het oorspronkelijke interieur behouden gebleven. Het interieur van 8 huis is echter zowel in structuur als wat betreft afwerking nog vrijwel geheel gaaf. Het is een interessante plattegrond met strak gedetailleerde interieur onderdelen. Vooral nog het enige Van der Mey interieur in Amsterdam, met de parketvloeren uit de bouwtijd, de plinten, de aftimmering van de kozijnen, de deuren, de ramen, het hang- en sluitwerk, de suitedeuren met links en rechts servieskasten, de omlijsting van de vensteropeningen, met onder de natuurstenen vensterbanken ingebouwde verwarmingsradiatoren, de twee betegelde schouwen. De driehoekige keukenkast legt uitdrukkelijk een verband met het exterieur, de driehoekige erkers en de driehoekige borstweringen van de Franse balkons. Hondecoeterstraat 8 huis biedt een nog bijna perfect beeld van een woonhuis voor de betere middenstand zoals een toonaangevende architect zich dat voorstelde rond 1920. Het is een intiem maar toch uitgesproken modern burgerlijk binnenhuis..

Cultuurhistorische context

Van der Mey (1878-1949) werd als leerling architect, bij het bureau van Ed Cuypers, beschouwd als groot talent. Hij won in 1906 de prestigieuze Prix de Rome. Door het Scheepvaarthuis, een hoogtepunt in de geschiedenis van de moderne architectuur in Nederland, verwierf Van der Mey ook internationale faam. De bijzonder fraaie interieurs in dit luxueuze kantoorgebouw werden echter niet door hem ontworpen. Na het Scheepvaarthuis werkte hij enige tijd als esthetisch adviseur voor de Dienst der Publieke Werken. Dit was geen onverdeeld succes, maar zo werd wel de basis gelegd voor een nieuw type bruggen in de stad, dat later door P.L. Kramer zou worden uitgewerkt. Van der Mey maakte ook stedenbouwkundige ontwerpen voor de gemeente, onder meer de Zaanhof in de Spaarndammerbuurt, waaruit blijkt dat hij goed op de hoogte was van actuele ontwikkelingen in het vak stedenbouw. Direct na deze kortstondige periode bij PW volgde het project van bouwmaatschappij 'De Lairesse'.

Conclusie

Van der Mey kan zonder meer beschouwd worden als een belangrijke twintigste-eeuwse architect. Samen met M. de Klerk en P.L. Kramer bouwde hij het Scheepvaarthuis. Dit was natuurlijk een uitzonderlijke opdracht met een ruim budget. Het blok woningen in de Hondecoeterstraat moest voor een courante prijs gebouwd worden. Daar hij hier min of meer zijn eigen opdrachtgever was, mag aangenomen worden dat Van der Mey met dit project gestreefd heeft naar het maximaal mogelijke in de woningbouw, zowel architectonisch als stedenbouwkundig.

Resumerende moet vastgesteld worden dat Hondecoeterstraat 4-8 van evident belang is voor de geschiedenis van de Amsterdamse bouwkunst. De befaamde blokken van De Klerk aan het Johannes Vermeerplein en het Spaarndammerplantsoen zijn wat eerder gebouwd en waren Van der Mey uiteraard goed bekend. Met Hondecoeterstraat 4-8 gaf hij zijn eigen visie op het moderne stedelijke blok met appartementen, zowel stedenbouwkundig als architectonisch. Afgezien van enkele ontbrekende onderdelen is het exterieur van het bouwwerk na bijna honderd jaar nog opmerkelijk gaaf. Het zeldzame en goed bewaarde interieur van de woning 8 huis maakt het beeld nog completer.

Er zijn dus zeer goede redenen om Hondecoeterstraat 4-8 op de gemeentelijke monumentenlijst te plaatsen.

Daarbij moet misschien nog de aantekening gemaakt worden dat ook het exterieur van Hondecoeterstraat 2 nog gaaf is, met op de verdieping het bureau van Van der Mey, uitdrukkelijk tot expressie gebracht en ontworpen door de architect zelf. Dat is in Amsterdam een bijzonder gegeven. Stedenbouwkundig is dit een markante hoekoplossing. Plaatsing op de gemeentelijke monumentenlijst zou zeker overwogen moeten worden. Het bouwdeel aan de Lairessestraat is al vrij ernstig aangetast.

Literatuur

Ellinoor Bergvelt ea (red), *Nederlandse architectuur 1910-1930. Amsterdamse School*, Amsterdam 1975.

Helen Boterenbrood, Jürgen Prang, *Van der Mey en het Scheepvaarthuis*, Den Haag 1989.

Martijn Andela, Coert Peter Krabbe, 'Veelheid in eenheid. Maatwerk bij de restauratie van het Scheepvaarthuis', in: V. van Rossem ea (red), *Monumenten & Archeologie 7*, Amsterdam 2008, 43-61.

Wendingen, 3 (1920), nr 3-4.

Vincent van Rossem

Coert Peter Krabbe

BMA 19 mei 2009